

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Нестеренко Ю. В., ст. викл. (каф. ОППЦБ КПІ ім. Ігоря Сікорського)

Анотація. В роботі розглянуто питання формування еко-етичної складової світогляду, обґрунтування змісту екологічної освіти студентів.

Ключові слова: студенти, світогляд, безпека життєдіяльності, зміст екологічної освіти.

Abstract. The paper deals with the issues of forming an eco-ethical component of the outlook, substantiation of the content of environmental education of students.

Keywords: Students, outlook, life safety, environmental education content.

Аналіз стану питання. Донедавна в освітній традиції домінувала антропоцентрична спрямованість викладання біологічних дисциплін, яка формувала уявлення про другорядність для суспільства закономірностей живої природи, звеличувала сутність людини над іншими природними системами. Складалася ситуація ігнорування законів природи в усіх формах діяльності людини, деформація екопсихологічного компоненту свідомості.

Радикальна зміна методологічних парадигм вивчення природничих наук, належного рівня екологічної культури, системного мислення, необхідність формування стратегії поведінки людини в біосфері потребують оновлення змісту освіти. Розв'язання проблеми здійснюється під гаслом: “Пізнання заради життя на планеті Земля”, основна ідея якого полягає в усвідомленні себе складовою біосфери й того, що всю свою діяльність і поведінку необхідно підпорядковувати інтересам систем вищого рівня (популяції, виду, екосистеми, біосфери). Якщо цього не відбувається, то в природі включаються механізми, спрямовані на приведення до норми складової, що перешкоджає нормальному функціонуванню системи або на її усунення.

Методологічною та теоретичною основою для більшості вітчизняних досліджень, які пов'язані з переосмисленням сучасного стану взаємовідносин у системі “людина – природа” на засадах еко(біо)центризму є праці В. Борейка, Д. Гроздинського, В. Грищенка, Т. Гардашук, В. Грубінко, С. Дерябо, В. Крисаченка, М. Кисельова, В. Скребця, В. Ясвіна та ін., в яких розкрито проблеми сутності екологічної культури і свідомості та особливості її формування, проаналізовано екологістські концепції, зв'язок екології та світогляду.

Прикладні аспекти формування екологічної свідомості досліджувались І. Булгаковим, К. Гуз, В. Ільченко, А. Іванченко та ін. У їх роботах обґрунтовано зміст, форми та методи формування екологічної свідомості; наголошується, що головним у вихованні є передусім відродження співпереживання, бо саме у цій якості особистості відчувається гострий дефіцит.

Аналіз сучасних психологічних основ формування відповідального ставлення до природи показав, що методи і прийоми, за допомогою яких воно

здійснюється, спрямовані переважно на внутрішній світ особистості, на процес трансформації об'єктивно необхідного в суб'єктивно значуще [1, 2, 3].

Проте проблема науково-методичного забезпечення змісту навчального матеріалу не відповідає запитам сучасної практики життєдіяльності людства.

Мета роботи: обґрунтування доцільності вивчення інформації еко(біо)етичного змісту з метою виховання у студентів ставлення до природи як найвищої цінності, як складової формування їх світогляду.

Існуюча система виховання гальмує природовідповідальний розвиток людини і суспільства, оскільки вона історичного побудована на основі антропоцентричного світогляду і стверджує, що моральні обов'язки існують лише перед людьми, протиставляючи себе законам природи. Концепція антропоцентризму не відповідає сучасним сприйняттям природничо-наукової картини світу, відповідно до якої природа розглядається як система взаємопов'язаних підсистем різного рівня складності, між якими існує субординаційний, ієрархічний зв'язок. Модель нової саморегулюючої “творчої” картини світу охоплює і всі соціальні сфери життя, оскільки поняття “природа” поєднує всебічний взаємозв'язок всіх матеріальних, енергетичних, та інформаційних феноменів, включаючи суб'єктивно-об'єктивні відносини. У вузькому тлумаченні слова під природою розуміється її творчо-організуюча сила, тобто динамічний аспект. Тому наука переконливо доводить що реальні зміни у нашому суспільстві відбуваються лише тоді, коли система навчання та виховання ґрунтується на концепції еко(біо)центризму. Перехід до нового природовідповідного навчання та виховання зумовить переорієнтацію системи цінностей, у яких природа виступатиме як самоцінність, людина сприйматиме себе як елемент єдиної природної спільноти, частину системи, а не її хазяїна [2, 3, 4].

Фундаментом цих змін, на думку Т. Гардашук, має бути екологізм як різновид сучасної ідеології та світогляду, який допоможе подолати проблеми “гуманітарної кризи”, що є наслідком дисгармонії між людиною та світом, у якому вона перебуває. Екологізм потребує радикальних змін у наших стосунках з природою [5, С. 150].

Власний досвід науково-практичної роботи дозволяє нам стверджувати, що екологізацію освіти доцільно здійснювати двома взаємопов'язаними шляхами:

включенням екологічних знань у дисципліни, об'єктом вивчення яких є життя у різноманітних формах;

розробкою та реалізацією технології, спрямованої на набуття студентами навичок самостійної науково-практичної, дослідно-пошукової діяльності, розвиток у них інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Шлях екологізації навчання передбачає не лише наповнення його змісту певною сумою фактів з екології, а й вивчення екоетичних питань, які сприятимуть поєднанню етичних цінностей сучасними екологічними проблемами. Інтеграція проблем екологічної етики та світоглядних стратегій

сучасної освіти забезпечить становлення нової морально-екологічної парадигми поведінки людини в біосфері.

При конструюванні змісту вищої освіти слід виходити з того, що метою навчання є не лише засвоєння фактичних знань, а й встановлення системи ціннісних ставлень до біологічних та соціальних аспектів життя людини. На цій основі здійснюється формування свідомої мотивації до здорового способу життя та готовності до усвідомленого вибору стратегії поведінки щодо вирішення соціальних проблем тощо. Для студентів має створюватись освітнє середовище, в якому можливо: висловлювати та відстоювати власну точку зору; мислити критично; робити свідомий вибір між альтернативами; відповідати за свій вибір та прогнозувати його наслідки; слухати та розуміти інших; вчитися домовлятися і взаємодіяти, толерантно цивілізовано розв'язувати конфлікти; вчитися працювати в команді.

У основу конструювання змісту покладено, окрім системно-структурного та функціонального, біо(еко)центричний та гуманістичний підходи. Згідно з біо(еко)центризмом, який розглядає життя як найвищу цінність, добробут та процвітання людства та інших форм життя на Землі мають свою внутрішню цінність, яка не визначається через поняття користі для людини. Розглядаючи організм людини як біологічну систему, автори звертають увагу на особливості її функціонування в умовах природного та соціального середовища. При цьому людина як біологічний вид немає привілеїв щодо інших видів, а її вплив на природу має бути мінімальним.

Аналіз сучасного наукового доробку з проблем екологічної та біологічної етики, дозволяє зробити висновок про те, що при відборі та структуруванні змісту навчального матеріалу, актуальним є принцип інтеграції природничо-наукових та гуманітарних знань і має включати такі питання:

становлення екологічної етики як окремого напрямку екологічної науки (історія становлення екологічної етики – предмет та центральні проблеми етики: внутрішня самоцінність природи, відповідальність людини перед природою; зв'язок екологічної етики з іншими природничими науками; порівняльна характеристика принципів антропоцентричного еко- та біотичного світоглядів);

особливості ставлення людини до природи в різні часи (проблеми ставлення людини до природи: архаїчна доба – одухотворення природи, єдність людини і природи; античні часи – ідея гармонії людини з природою і утилітарне ставлення до неї, зародження “антропоцентризму” і “традиції управління” природою; середні віки – ставлення до природи як до механізму; новий час – природа як майстерня і лабораторія; сучасність – зародження ідеї рівних прав людини і природи);

сутність напрямів екологічної етики (висвітлення сутності питань: “етика землі”; принципу “благоговіння перед життям”; “глибинна екологія” та ін.; суб'єкт-об'єктне ставлення до природи як підґрунтя морально-етичного сприйняття людиною природи як самоцінності);

гармонізація взаємовідносин людини і природи (прикладні аспекти

екологічної етики; організація екологічних рухів; вивчення міжнародних та державних документів про захист навколишнього середовища);

актуальні проблеми екологічної етики (етичні аспекти природокористування; проблеми цінності життя людини та інших живих організмів; етичні аспекти полювання, риболовлі, утримання тварин у цирках та приватних колекціях).

Отже, у процесі навчання має відбуватися не лише розширення поінформованості студентів стосовно сучасних досягнень науки, а й їх засвоєння, що базується на реалізації психоемоційних властивостей: співпереживанні, співчутті, радості, любові, відчутті гармонії тощо. Її передумовою є непрагматична взаємодія зі світом природи, що включає: експліцитно-мотиваційні зв'язки між змістом, формами та засобами навчання і виховання; оцінку проблеми через суб'єктивне сприйняття природних об'єктів з подальшим формуванням потенціалу непрагматичної взаємодії зі світом природи. При цьому знання про природу на кожному етапі їх засвоєння є результатом інтеграції трьох потоків інформації знань – які студенти отримують від безпосереднього вивчення довкілля; від засвоєння змісту знань висвітлених у підручниках, посібниках; знань, отриманих у процесі роботи з додатковою інформацією, спілкування з викладачами, товаришами, рідними.

Висновки. Екологізація навчально-виховного процесу передбачає реалізацію системи заходів на забезпечення всебічних і глибоких екологічних знань студентів, а також спрямована на забезпечення умов творчої самореалізації студентів. Тому пріоритетним при здійсненні екологізації освіти на сучасному етапі розвитку суспільства має бути не формальний процес передачі знань, а виховання морально-етичних почуттів особистої зацікавленості суб'єктами пізнання, формування партнерського, а не підкорюючого чи споживацького ставлення до світу природи.

Література

1. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология: учеб. пособ. [для студ. вузов]. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
2. Львовчикіна А.М. Основи екологічної психології: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2004. – 136 с.
3. Федоряк М.М. Основи екології. Конспект лекцій. Частина друга. – Чернівці: Рута, 2008. – 152 с.
4. Рудишин С.Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів: теорія і практика. – Вінниця: Темпус, 2009. – 394 с.
5. Гардащук Т.В. Сучасний екологізм: теоретичні засади та практичні імплікації / Т.В. Гардащук // Практична філософія. – 2011. – № 1. – С. 146–158.